

GORČINA SOPSTVA

(Bojan Jovanović: *Prkos i inat*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008)

Na listi poslednjih šest esejiističkih tkanica Jovanovićeve duhovne radionice, delimično razvrstavanje učinio je sam autor: tri knjige označio je kao *Anhronike*. Prva u nizu bila je *Klopka za dušu*, temeljno i sveobuhvatno, hrabro i tečno govorila je o nama kao posebnom, o kolektivu, o entitetu zapalom u bezizlazni zades sudbine, o jednom posebnom koje je izgubilo vezu sa opštim i zaboravilo na pojedinačno koje ga čini. Druga, *Govor pećinskih senki*, opisala nas je kao opšte sa stanovišta razotkrivanja i osvetljenja svih mogućih senki puštenih da spreče pronalazak puta i izlazak iz pećine, da bi treća, *Bliskost dalekog*, logično bila posvećena opet nama kao pojedinačnom, onom elementarnom, kao čoveku koji treba da pronađe zagubljeni put i ponovo izgradi neispisan svet koji tek počinje. Drugo razvrstavanje činim sam, težeći da tek u celini vidim težinu, značaj i vrednost Jovanovićevog dela. Knjige *Duh paganskog nasleđa*, *Karakter kao sudbina* i *Prkos i inat* doživljam kao nužno jedinstvo.

Jovanović u knjizi *Prkos i inat* zaokružuje svoj metodološki kontinuitet započet etnološkim i antropološkim analizama koje su precizno propuštane na vrlo smišljeno biranim kontrolnim stanicama kroz sociološki i sociopsihološki filter precizne misaone prakse. To autor apostrofira i u podnaslovu knjige, označavajući svoje eseje kao *Etnopsihološke studije*. Multidisciplinarnost iz metodološke prerasta u gnoseološku ravan; predmet je opkoljen sa svih strana i proboja obruča nema: pred nama je to što pred nama i mora biti, popis gorke i opore istine.

Nepogrešivi izbor tema koji deluje zastrašujuće pri prvom susretu sa knjigom, toliko zastrašujuće da se moramo zapitati kako je autor izašao na kraj sa tolikim preteškim temama. I ako pogledamo samo sadržaj kao nalog ili poziv svekolikom našem biću da se u samo jednom trenutku seti svih tih velikih i bolnih izazova pred kojima nismo odoleli, bez obzira na individualni potencijal onoga koji se sa ovim popisom suočava, dovoljno je. I da zatvori knjigu, onaj koji ju je samo otvorio do ovog mesta, već je drugačiji. Međutim, kao Pandorina kutija, ona tek tada počinje da deluje. Pred nama se tada smenjuju nepristupačne putanje kulturnih obrazaca, prkosa, inata, nacionalne istorije, hibrisa, žrtvovanja, tuge i melanholije, udvorištva, korupcije, javašluka i tako redom sve do tamne crte našeg mentaliteta.

Jovanović je subverzivni razarač naše infantilne predstave o stvarnosti i naše ukupne situacije koju kolektivno vidimo izvan dejstava okruženja i istorije kao spoljnjih, te predrasuda na kojima je čvrsto oslonjeno naše nacionalno biće kao unutrašnjih pritisaka. Naduti smo. Kao mešina u poplavi.

Subverzivan je zato što nam se obraća izvan garancije autoriteta označenih i kvazi legitimizovanih institucionalnih okvira, zato što je epistemološki integrisan i metodološki

kultivisan, ali nije sputan; zato što njegova jednostavna i organska pamet podržana jasnim vidom i neobičnom ljudskom hrabrošću da kaže: „Car je go“, znači više nego sav epohalni glamur propisan za krunisanje *ad hoc* velikana kojima se prvo podižu, a posle ruše spomenici, besmisleno daju, pa još grotesknije menjaju nazivi ulica, sude pa rehabilituju i sve to u ambijentu, koji doziraju jednako svi zvaničnici bez obzira na ideološko poreklo, da smo mi u stvari „super likovi“.

Jovanović kaže: „Od turskog, preko kneževskog, kraljevskog i komunističkog, suočavamo se danas sa demokratskim udvorištvom, koje svojom tamnom crtom, poput mnogih sličnih pojava u tranzicionom periodu, karakteriše i naš prelaznički mentalitet“. Snaga očiglednih primera, kao i odmerena i pravovremena citatnost koju neguje Jovanović u svojim eksplikacijama, stvaraju potrebu pridruživanja.

Srbi su kao raja, za Turaka, šetali opanke oko svojih kuća iz kojih su za to vreme dopirali bolni jecaji ženske čeljadi pod osionim ismailćanima; „Srbin kome je naređeno da brine o mom ličnom prtljagu i da me posluži zove se Vitomil. Veoma je poslušan i uvek odlično raspoložen. On razume moje najdelikatnije želje, iako ne zna ni jednu englesku reč. Pokreće se na moje pomisli. Siguran sam da neću preterati ako kažem da Srbinu Vitomilu nije ravna ni najbolja crnačka posluga“ (D. Ćosić, *Deobe II*, 2000, str. 158); jedan od viđenijih srpskih intelektualaca i stvaralaca čije delo je u izvesnom naučnom smislu nesporno, pisao je, takođe u svom delu da je Josip Broz Tito veći mislilac od Hegela jer mu je delo celovito, dok je Hegel ostao nedorečen (časopis *Treći program*, br. 45, 1980, str. 13-17), da bi nedugo zatim, kad je došla demokratija osnovao tzv. „Beogradski krug“ u koji se ulazilo uz izjavu dva svedoka da si „super lik“ (*testis unus, testis nullus*, što na srpskom znači: dva bez duše, jedan u „beogradskom krugu“, ne u običnom krugu, već u „beogradskom krugu“); ovih dana utrkivali su se analitičari da srmom optoče našeg aktuelnog predsednika što nam je „lično“ obezbedio gas za celih trideset šest sati (koji smo, inače, bili dužni da imamo za toliko, ali eto nismo), isti oni pobornici pravne države u čijem pravnom sistemu su, da su hteli, mogli pročitati da to nije njegova stvar, živeći pri tome u hrišćanskoj kulturi koja nalaže desnoj ruci da od leve krije kakvo dobro učinjeno delo, ili „ne daj bože“ da podizanje institucija posrnulog društva potpomogne objavom da je gas obezbedio, ne lično nego službeno, onaj kome je to posao i ako nije. Zbog gordosti. I tako redom.

Iz udvorištva rađa se korupcija. Jovanović vidi korupciju kao paganski relikv „do ut des“ koji vrši nezaustavljivi vertikalni socio-kulturno-religijski proboj kroz istoriju, ostajući imun i na evolutivnu i civilizacijsku morfologiju. Mito i korupcija su kao godišnja doba: posle kiše dođe sunce, posle mita, eto korupcije. Jovanović nudi etiološku distinkciju ovih pojmova, razumevajući mito kao individualni religijsko-psihološki fenomen izveden iz „mitarstva“, tj. nadoknade za prolaz, prvobitno fizičke, a potom i duhovne granice lične sudbine, a korupciju kao sociološki problem koji se reflektuje na ukupan društveni proces kvarenja javnih službi organizovanih u opštem interesu, zarad ostvarenja interesa pojedina ili grupa.

Istorijski, stvari stoje loše za nas, a dobro za ove supružnike. Od Dušana Silnog do Osmanske imperije, mito je inkriminisano i suzbijano; dolaskom sultana, negovano i razvijano. Miloš Obrenović jedini je vladar u istoriji Srba koji je svojoj zemlji odobravao jednokratne pozajmice kad ponestane budžeta. I tako redom, sve do danas. Aleksandar se nije vratio

iz Marseja, misleći da je za Srbe dobra Jugoslavija, Tito iz ljubljanske bolnice, misleći da je za Srbe dobro bratstvo i jedinstvo, Milošević iz demokratske tamnice, misleći da je za Srbe dobra „jedinствена“ Srbija, Đinđić sa svog prvog zaposlenja, misleći da je za Srbe dobra reforma, pa ko je onda birao članove Republičke izborne komisije? Na ovom mestu videti knjigu *Duh paganskog nasleđa*, istog autora.

Mito i korupcija nužno vode u javašluk. „Brojne negativne osobine srpskog mentaliteta često se sažimaju u reč javašluk, koja je postala i oznaka za stanje preovlađujućeg odsustva reda i poraznog ishoda pokušaja da se on uspostavi“, počinje Jovanović svoj možda najbolji esej u ovoj knjizi.

Često ostajući izvan sopstvenog života, tvrdoglavo odričući realnost, menjajući je za infantilnu sliku o sebi, nismo umakli nužnom suprotstavljanju površnosti u popisu sopstvenih situacija sa prenaglašenim i burnim reakcijama primarnih emocija. Podržani mitovima i iluzijama čija zavodljiva moć i snaga stvaraju koprenu na mogućnost sazrevanja svake, i individualne i kolektivne strukture, svoje probleme smo odlagali, uzdali se u razrešenja čudom i pojedinačne, nesporne domete ljudskosti saplemenika projektovali u nebeski karakter. Fatalistički i fatalno. Gusle javorove same sebi ostadoše. Od zajednice koju karakterišu nagoni i emocije, iz koje na opšte zaprepašćenje još nismo stigli do društva zasnovanog na pravilima i institucijama, tavorimo u javašluku zbog kojeg ne možemo da interijerizujemo osnovne vrednosti: red, poredak i disciplinu.

Kada se sve ovo kaže ili pročita stiže se utisak da gorih nema.

Međutim, nije tako. Ovakva knjiga ovakvog autora govori suprotno. Samospoznaja, suočavanje, autorefleksija, istina, spremnost da bude viđena, otkrivena i prihvaćena, više je od svega mogućeg za jedno vreme i za jedan narod. Više je posebno od licemernog i otuđenog poretka straha od gubitka suviška vrednosti nazvanog profit, i pomoći posrnutim bankama u finansiranju ratova i ubijanja radi očuvanja stečenih statusa najpoželjnijih gena u neslućenim dometima demokratskih i civilizovanih društava iz kojih stižu diktati, zamerke, standardi i statusi. Ova knjiga mogući je manifest u nastajanju savremenog srpskog suočavanja sa sopstvenim propustima, propastima i vlastitom bedom. U njoj je depovan kapacitet unutrašnjeg preokreta ka vrednostima koje mi možda nismo ni dosegli, a koje su oni izvesno upropastili. *Lepota prkosa, a ne Samovolja inata.*